

SBM1277 Flensted Krat IV

Kulturhistorisk rapport for udgravning

Låsby sogn, Gjern herred, tidl. Skanderborg amt. Sted nr. 16.01.06. Sb.nr. 32. KUAS-nr. 2011-7.24.02/SBM-0009

Beretning for systematisk udgravning af et ca. 7955 m² stort areal i Flensted Krat forud for anlæg af motorvejsstrækningen Hårup-Låsby. Under udgravningen fremkom sporene af middelalderlig bebyggelse i form af 4 hustomter, et dige, to stenlægninger samt flere gruber, stolpehuller og fyldskifter. På baggrund af skårmaterialet dateres pladsen foreløbigt til perioden 1200-1300-tallet. Undersøgelsen fandt sted i perioden 13. maj til 26. august 2013. Daglig leder var arkæolog Esben Klinker Hansen.

SKANDERBORG MUSEUM

Indholdsfortegnelse

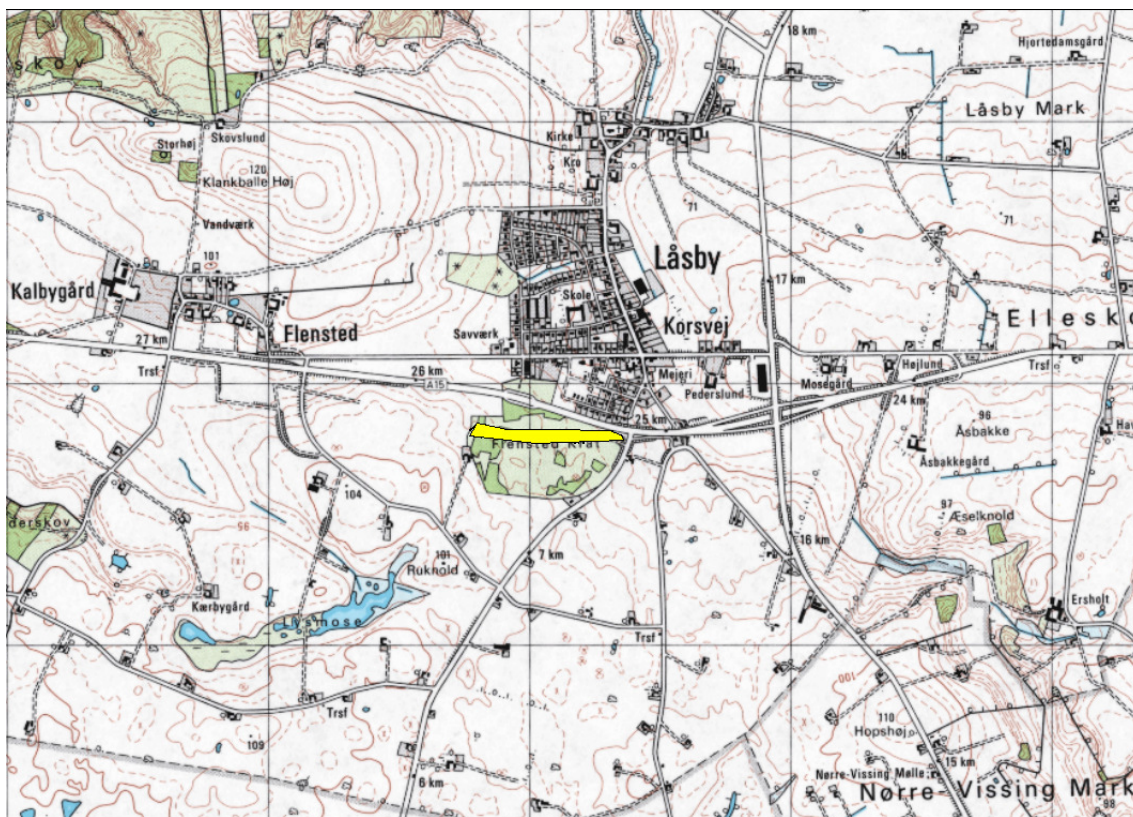
Abstract	3
Undersøgelsens forhistorie	3
Administrative <i>data</i>	4
Topografi, terræn og undergrund	4
Målesystem	5
Øvrige data	5
Udgravningsmetode	6
Undersøgelsens resultater	6
Den vestlige tofte	7
Den østlige tofte	12
Genstandsmaterialet	17
Keramik.....	17
Hvæssesten.....	18
Metalgenstande.....	19
Tolkning og datering af lokaliteten.....	20
Forskningshistorik.....	20
Tolkning	21
Datering.....	22
Litteratur:.....	22
Fremtidigt arbejde på stedet.....	23

Abstract

Under udgravningen fremkom sporene af middelalderlig bebyggelse i form af 4 hustomter, et dige, to stenlægninger samt flere brønde, gruber, stolpehuller og fyldskifter. På baggrund af skårmaterialet dateres pladsen foreløbigt til perioden 1200-1300-tallet. Det er sandsynligt, at der er tale om en bebyggelse fordelt på to små tofter, som er opstået engang i 1200-tallet og nedlagt engang i 1300-tallet, måske som følge af den agrare krise. Undersøgelsen fandt sted i perioden 13. maj til 26. august 2013. Daglig leder var arkæolog Esben Klinker Hansen.

Undersøgelsens forhistorie

Foranlediget af byggeri af den kommende motorvejsstrækning Hårup-Låsby har Skanderborg Museum efter ønske fra byherre - Vejdirektoratet - over en længere periode udført forundersøgelser i vejtracéet.

Oversigt over vejtracéets forløb i skovstykket syd for Låsby.

Rekognoscering samt flere regulære undersøgelser i Flensted Krat (SBM1200, SBM1201, SBM1277) har afsløret anlæg fra ældre og yngre jernalder, samt spor efter bebyggelse fra middelalderen.

På baggrund af de forudgående rekognosceringer og en regulær forundersøgelse (SBM1136) som fandt sted i perioden 11. juni til 18. oktober 2012, indstillede Skanderborg Museum et areal på ca. 7955 m² til systematisk udgravning forud for anlægsarbejde. Nærværende beretning omhandler

den systematiske, arkæologiske udgravning af dette areal, med inddragelse af resultater fra de tidligere, mindre undersøgelser indenfor samme areal, i perioden 2010-2012.

Administrative data

Bygherre er Vejdirektoratet, Thomas Helsteds Vej 11, 8660 Skanderborg.

Kontaktpersonen hos Vejdirektoratet i Skanderborg er Kirsten Friis-Christensen.

På baggrund af forundersøgelsen i juni-oktober 2012, udarbejdede museet i 2013 budget lydende på 1.797.137,50 kr. inkl. moms hvilket godkendtes af Kulturstyrelsen 30. april 2013 og accepteredes af bygherre samme dato.

Den arkæologiske udgravning blev udført af Skanderborg Museum. Sagens akter, originaldokumentation og indsamlede genstande befinder sig efter undersøgelsens afslutning på museet.

Topografi, terræn og undergrund

Det ca. 7955 m² store areal er beliggende syd for Hovedvejen ved Låsby, og består af dele af matriklerne 6g, 10k, 11g og 12i, Flensted By ejerlav, Låsby Sogn, i det gamle Skanderborg Amt. Området benævnes Flensted Krat og det må formodes, at der ikke har været bebyggelse og landbrugsdrift i hvert fald indenfor de sidste ca. 350 år, idet Skanderborg Rytterdistrikts oldensyn af 1663 netop nævner Flensted Krat. Desuden fremgår det tydeligt på såvel Original-1 kort som på de høje målebordsblade at skovens udstrækning har været stort set uændret indtil i dag.

Det af motorvejstracéet berørte skovstykke følger et let skrånende terræn, der fra V mod Ø falder fra kote 90 til 80 (DVR90) over en ca. 600m lang strækning. Der er stedvise lavninger, hvoraf nogle tydeligvis er resultat af nyere afgravning, ligesom det åløb, der løber på tværs af tracéet mellem de to stenstrukturer K1 og K2. Det her i rapporten omtalte område ligger på et forholdsvis fladt areal, der skråner let mod N. Mod vest er bebyggelsen afgrænset af en naturlig bæk, og mod øst afgrænses den af et mindre lavningsområde.

Undergrunden er generelt lyst gulligt til lyst gråbrunt sandet ler med vekslende sammensætning af sand og ler.

Grundet den hurtige omsætning i skovbundens miljø er der over store områder ikke rigtig noget muldlag. Over de jordgravede anlæg er der et 25-40cm kraftigt skovbundslag med masser af rødder, så selvom afgrænsningen til undergrunden er ganske tydelig, er det vanskeligt at afrømme i et jævnt lag grundet træerødder. Det skal næves, at skovbundslaget var meget tyndere inden selve skovfældningen, og en forespørgsel hos en geolog kunne afklare at der generelt er et meget lille lag (et såkaldt litterlag) af skovbund i en løvskov pga. den meget hurtige omsætning af organisk materiale. Der vil altså ikke som i en nåleskov, ske en ophobning af gamle blade og andet nedfald i skovbunden. I laget under skovbunden vil der i den øverste del være sket en del omrodning af naturlig art - orme og osv. der alt sammen har bidraget til omsætningen. Her vil lerpartikler også stort set være udvasket, hvorfor laget bliver mere leret og mørkt nedefter grundet

omsætningen og udvaskningen. Denne jordtype kaldes brunjord, og er altså noget anderledes end det kendes fra en pløjemark, hvor muldlaget som regel sjældent er vanskeligt at adskille fra den uberørte undergrund.

De stenbyggede strukturer lå højt, og var kun delvis dækket af blade, rødder og skovbund. Store træerødder var stedvist vokset hen over stensætningerne, men trods en uundgåelig omplacering af flere sten, var den ødelæggende virkning til at overse. Træerødderne affødte imidlertid en del frustrationer hos udgravningsholdet, der måtte lade natur og kulturhistorie forblive forenet trods ihærdige forsøg på det modsatte.

Det berørte areal har indtil 2012 været bevokset med store, gamle løvtræer. Ved fældningen af træerne og den efterfølgende kørsel med træ, er der stedvist kommet nogle kraftige spor i skovbunden efter maskiner.

Vest for selve Flensted Krat er der – ligeledes i forbindelse med motorvejsbyggeriet – fundet omfattende spor af bebyggelse fra jernalderen. Umiddelbart op til den vestlige afgrænsning af Flensted Krat er der i maj-juli 2013 udgravet en velbevaret boplads fra germansk jernalder (SBM1221 Bøgely I, etape V)

Umiddelbart nordvest for det i denne rapport berørte areal har Skanderborg Museum senest udgravet grøftforløb, to brønde, en stenrække samt en ca. 600 m² stor mose med fundmateriale fra yngre jernalder til ældre germansk jernalder (SBM1277 Flensted Krat IV etape 2).

Målesystem

Anlæg blev indmålt med Leica Viva GPS i projektionen UTM Zone 32 Euref89. De er efterfølgende digitaliseret til GIS-programmet MapInfo via ArkDigi. Højdekoterne er DVR90.

Øvrige data

De første, systematiske udgravninger på arealet (SBM1200/SBM1277) er foregået ad flere omgange fra d. 20. september 2010 til d. 18. oktober 2012. Daglig leder på begge udgravninger var arkæolog Louise Søndergaard. SBM1200 blev primært udgravet af arkæologerne Anja Vegeberg Jensen og Louise Søndergaard, med deltagelse af praktikant Pernille Thulstrup. SBM1277 blev i 2012 primært udgravet af arkæologerne Marie Foged Klemensen og Louise Søndergaard med deltagelse af praktikant Sally Schlosser Schmidt. I nærværende rapport er der anvendt observationer og beskrivelser fra disse undersøgelser ved behandlingen af anlæggene K1, K2, A1 og A6, ligesom genstandsmaterialet også er inddraget (SBM1200 X5, X7, X13, X15, X18, X20, X29).

Den afsluttende, arkæologiske udgravning fandt sted i perioden 13. maj til 26. august 2013 i overvejende godt, men til tider meget varmt og tørt vejr. Daglig leder var arkæolog, cand.mag. Esben Klinker Hansen, assisteret af arkæologerne Auður Halldorsdóttir, Kasper Rind og Morten Valdorff Rasmussen. I kortere perioder deltog arkæologerne Nana Kirkeby, Line Marie Olesen og Kåre Gyldenløve ligeledes. For maskinarbejdet stod entreprenørfirmaet Jens Jørgensen A/S i Østbirk. Maskinfører var Christian Hedegaard.

Udgravningsmetode

I perioden 2010-2012 blev strukturerne K1 og K2, et syldstensfundament og et stenlagt dige, fremdraget ved håndkraft, efterfølgende suppleret med gravemaskine.

Under udgravningen i 2013 påbegyndtes udgravningen ved, at der blev afdækket med 25 tons gravemaskine på bælder i arealets østlige del og centrale del, hvor der i forundersøgelsen var konstateret stolpehuller. De store træstubbe, som stod næsten overalt på arealet, blev ikke fræset væk, da det vurderedes at maskinerne ville gøre mere skade end gavn. I stedet blev der med gravemaskinen gravet udenom stubbene, så tæt som det syntes forsvarligt at gøre.

I arealets vestlige til centrale del, hvor der tidligere var konstateret stenlægninger og syldstensfundamenter, blev der anvendt en mindre, 5 tons gravemaskine på bælder ved afdækningen. Denne viste sig at være et godt alternativ til en større maskine, idet det lykkedes os at fremdrage flere stenlægninger uden at beskadige anlæggene.

Indledningsvist blev afdækkede flader registreret med Leica Viva GPS. På baggrund data behandlet i MapInfo, blev der fremstillet plantegninger i målestoksforhold 1:100 til brug i felten. Tilføjelser og snitsignaturer blev herfra overført til den digitale plan. Alle snit, profiler og beskrivelser blev registreret i målestok 1:20 på A3 millimeter-tegnefolie.

Ved dokumentation af syldstensfundamenter, stenlægninger og diger blev der i 2010-2012 anvendt målesystem og plantegninger i 1:50, som efterfølgende blev digitaliseret. I 2013 blev der anvendt digital fotogrammetri. Metoden bestod her i, at der blev udlagt målepunkter, hvis placering blev opmålt med GPS. Herefter blev der taget digitale fotos, som efterfølgende blev oprettet i programmet PerCor. Disse kunne derefter orienteres i MapInfo. Der blev aflæst højdekoter på stenfundamenterne og stenlægningerne med analogt nivelleringsinstrument. Koterne blev omregnet fra aflæste koter til reelle koter over DVR90 på stedet. Alle angivne koter på tegninger og digitale planer er således reelle koter.

Under udgravningen er der løbende ført en log over udgravningens metadata, som redegør for opmålinger, udlægning af målepunkter, data ved opstilling af nivelleringsinstrument og omregning til reelle koter. Denne findes sammen med den øvrige dokumentation i sagens akter.

Der blev anvendt digitalt Canon GX-1 kamera ved fotooptagelser i jpeg-format.

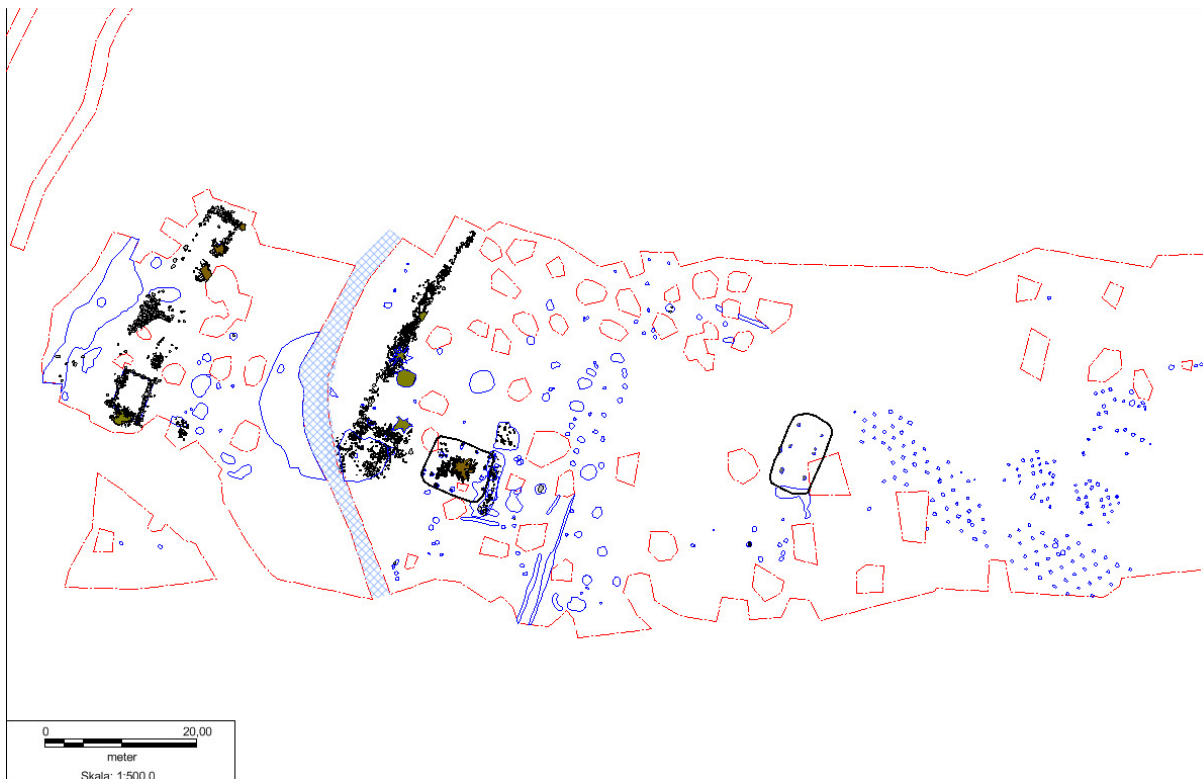
Data er indtastet i Museernes Udgravnings Database (MUD).

Undersøgelsens resultater

Ved undersøgelsen blev der fundet og undersøgt 4 hustomter, 1 stenlagt dige, 1 grøft, 1 vejforløb, 4 stenlægninger, 3 brønde, 2 kulturlag, 109 stolpehuller, 24 gruber og 7 fyldskifter. Ud af de 7955 m² som museet havde udpeget til systematisk udgravning, blev der afdækket ca. 7104 m².

Det kunne konstateres, at der på lokaliteten har ligget en lille, middelalderlig bebyggelse fra perioden ca. 1200-1400, som formentlig har fordelt sig på to tofter, adskilt dels ved terrænskabte forhold, dels ved et stenlagt dige. Da undersøgelsen udelukkende har drejet sig om afklaring af et

ca. 50 meter bredt vejtrace, er lokaliteten dermed ikke fuldt kortlagt og tofternes udbredelse mod nord og syd ikke kendt.

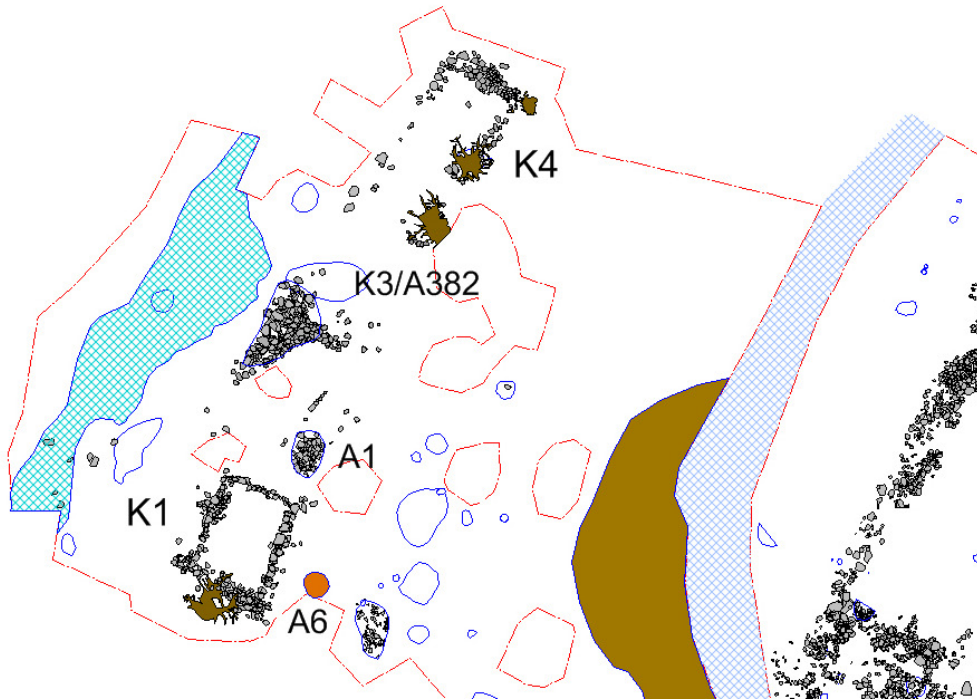

Oversigtsplan af det samlede udgravningsfelt

Den vestlige tofte

Toften afgrænses mod vest af en lille bæk, som stadig ved undersøgelsens begyndelse var moderat vandførende. Mod øst afgrænses toften af både terrænmæssige forhold og et dige. Skønt den afvandingskanal, som gennemskærer området her er fra nyere tid, er det klart at der allerede i middelalderen har været en våd, formentlig vandfyldt forsænkning i terrænet, idet der ved afdækning af området fremkom et stort mørkt lag som tydeligt var gammel vådbund. Umiddelbart øst herfor lå det stenlagte dige K2.

De væsentligste anlæg på toften var hustomterne K1 og K4, stenlægningerne A1 og A382 samt brønden A6.

Den vestlige tofte. Mod vest afgrænses toften af en lille bæk og mod øst af et lavtliggende vådområde, som gennemskæres af en kanal fra nyere tid. Et gammelt vådbundsområde mod vest er markeret med brunt.

K1, hustomt. Der er tale om et velbevaret syldstensfundament til en mindre bygning. En mindre del af syldstensrækken i den østlige væg lå så højt i skovbunden, at den var tydelig ved de indledende rekognosceringer. Let afrensning af blade og yderligere eftersøgning med stenspyd gjorde det klart, at her var en del flere sten, og de syntes at udgøre en form for rektangulær struktur med en tilnærmelsesvis nord-sydlig orientering.

Hus K1 og A1 (i forgrunden) ved de indledende undersøgelser

Ved afrensningen blev det tydeligt, at her var tale om et ganske komplet syldstensfundament, der måler ca. 5,8 x 4,4m. Forløbet er meget velbevaret, og stenene synes at ligge urørt, med undtagelse af den sydlige gavl. Her er et stort bøgetræ vokset henover og ned i mellem stenene, og det synes uundgåeligt, at der er rokket en smule ved flere af dem. Længden af huset er således anslået, men eftersom trærødderne også synes at have holdt på stenene, er den ødelæggende effekt ganske begrænset. Det var dog desværre ikke muligt at afdække arealet syd for den sydlige væg, da en fjernelse af den store trærod ville have medført store ødelæggelser for den øvrige del af fundamentet.

I skovbundsgrunden omkring stenene fremkom en mindre mængde middelalderkeramik.

Fundamentet består af 45-50 syldsten beliggende i ét lag. Syldstenenes størrelse varierer en del fra ca. 20-50cm, med en hovedvægt omkring en diameter på en ca. 30cm. Der anes en tendens til at de største af stenene ligger i den østlige væg. Mellem syldstenene er der stedvis nedsat mindre sten, som må have haft en stabiliserende effekt af de øvrige sten, uden at fundamentet forekommer decideret kompakt. Tætheden hvormed syldstenene ligger, antyder at her er tale om en huskonstruktion, der har hvilet på en fodrem frem for enkelte stolper på en støttesten. Den samme konstruktion bekræftes af, at topniveauet af syldstenene er forholdsvis jævnt - der er ganske vist 24cm forskel mellem det gennemsnitlige topniveau på øst- og vestvæggen, men niveauet i de individuelle vægforløb er ganske jævnt. Måske har terrænet givet sig en smule i den lavere del ned mod åen (vestvæggen), men der kan reelt også bare have været anvendt fodremme af tømmer i uens størrelse. Topniveauet på nordvæggen lægger sig i et niveau mellem øst- og vestvæggen. I den nordlige del af vestvæggen ses en større koncentration af sten, som muligvis kan have udgjort en form for indgangsparti. Stenene lå dog ikke i et jævnt niveau som man ville forvente, men nærmest bygget op til indersiden af syldstensrækken.

Der kunne ikke registreres en nedgravning til syldstensrækken, selvom de forekom udgraverne at ligge i det grågullige, lerblandede sandlag, der umiddelbart lignede undergrund. Et krydssnit blev udlagt på tværs og på langs af fundamentet med henblik på at erkende eventuelle gulvlag i huset. Umiddelbart under skovbunden befandt vi os i det grågule lerblandede sandjord, der lignende undergrund. Enkelte trækulsnister forvirrede dog billedet en anelse, men orm og insekters indvirkning på en skovbund kan formentlig kun underdrives. Der var tilsyneladende intet tydeligt gulvlag bevaret i huset, men et eventuelt lergulv ville sandsynligvis for længst være forsvundet grundet skovbundens hurtigt-omsættende natur.

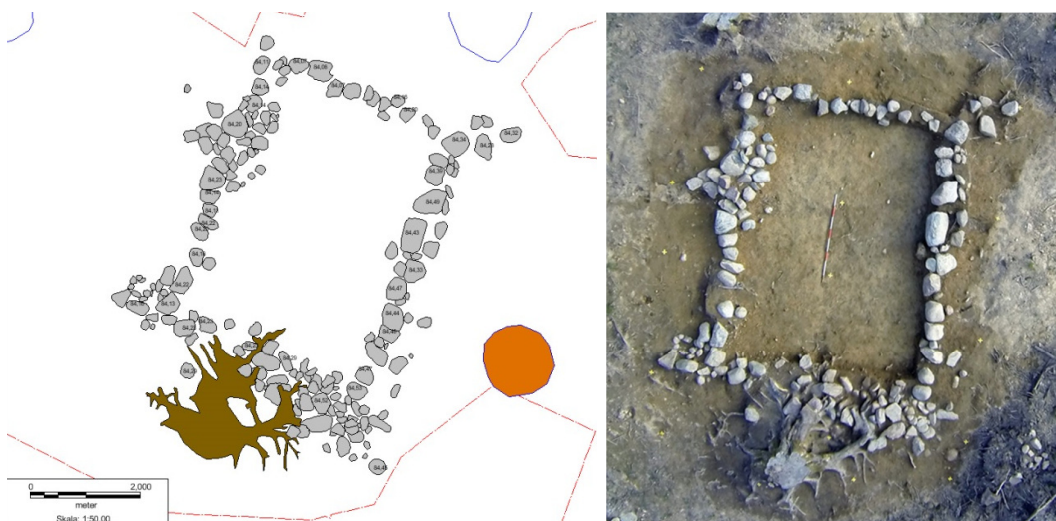
Da der pludselig fremkom et stykke jern (X7) 20-25cm nede i det grågullige lag, var det dog helt tydeligt at det ikke var undergrund, og da vi 5-10cm længere nede omsider ramte undergrund var der heller ikke længere tvivl. Denne var lysegul, meget kompakt og lerblandet og med rustrøde jernudfældninger. Endnu et stykke jern (X5) fremkom i snittet, og det blev klart, at hele det ca. 30cm tykke lag inden for syldstenene måtte udgraves med henblik på at fremdrage daterende materiale. Selvom der fremkom yderligere småskår i det grågullige lag, var der stadig intet, der kunne snævre konstruktionen nærmere ind end middelalder.

I samme lag ganske tæt ved undergrundsniveau blev der i det nordøstlige hjørne påtruffet en hvæssesten i lys, norsk skiffer (X13). Umiddelbart derefter fremkom endnu hvæssesten (X15),

under 1,5m syd for den første men i et højere niveau - dog stadig i samme lag (2). Fundene stammer næppe fra selve brugstiden af huset, da gulvniveauet så må have været usandsynlig lavt i forhold til stenfundamentet. Et andet forhold gjorde os opmærksom på, at det næppe var tilfældet idet det ikke virkede som om, laget stoppede ved husvæggene. Et snit i A1 nord for hustomten afslørede desuden at det samme lag var til stede her. A1 er formentlig ikke som først antaget, et reelt anlæg, men blot en overfladisk ansamling af sten. I hele snittet under A1 kunne der imidlertid erkendes det samme grågullige lag med spredte fund som lag 2 under huset. Der synes altså at være tale om et lag, der strækker sig over en del af det undersøgte areal, men hovedsageligt omkring K1.

Eftersom laget ikke synes at befinde sig øst for K1 har det muligvis været udlagt som et afretnings-/planerings-lag, der har skullet danne et plateau som fundament for huset. For denne tolkning taler, at der ikke er påtruffet anlæg eller fund, der synes at datere sig forud for denne huskonstruktion. Der er så få fund og så beskedne mængder af kulturmateriale i form af affald eller afbrændt materiale, at der ikke er noget som antyder en beboelsesfase i skoven forud for K1. Det underlige ved laget er, at undergrunds niveauet reelt virker forholdsvis plant med en niveaumæssig forskel på blot 8cm inden for selve syldstensrækken.

Grundet bygningens forholdsvis beskedne omfang, samt placeringen ved det lille åløb, forekom det sandsynligt, at her var tale om en lille vandmølle. På historiske kort er det tydeligt, at åen har været opdæmmet længere mod syd, hvilket kan være sket langt tidligere. Der er dog trods alt relativt langt ned til vandløbet, og man kunne forvente en træbygget struktur på det skrånende stykke her ned til. En total afdækning af området mellem hus og vandløb gav dog absolut intet mht. jordgravede anlæg, og der var heller intet træværk bevaret nede i selve vandløbet, så denne tese kunne udelukkes.

Hus K1 med træstub mod syd og brønd A6 (markeret med lysebrunt)

A1, stenlægning: I denne stendynge blev der påtruffet to fragmenterede drejekværne (X18 og X20). Det er muligt, at der er tale om deponering af kasseret husholdnings-gods fra huset, men den ovennævnte tolkning af dyngen som afventende byggemateriale er også sandsynlig.

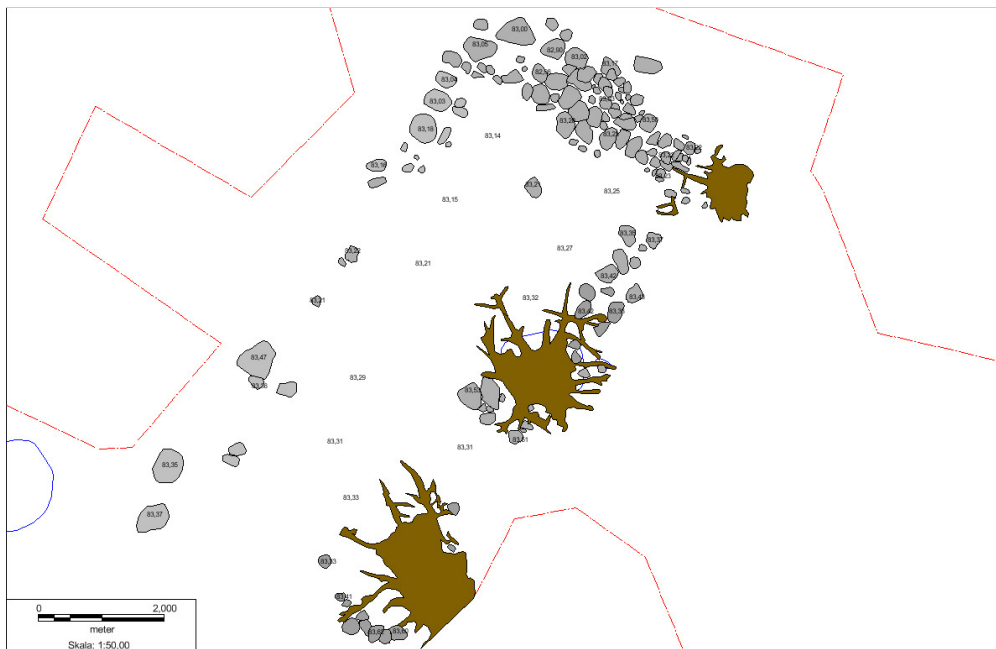
A6, brønd: omtrent 1,5 meter øst for K1 blev der udlagt et snit med henblik på at udrede udbredelsen af planeringslaget fra huset. Her var jorden temmelig forstyrret af en kæmpe trærod, men selv hvor det ikke var tilfældet var det ganske vanskeligt at vurdere den stratigrafiske situation. Der kunne dog observeres en tydelig forskel i de øverste 40cm af snittet fra øst mod vest, hvor det i øst var mørkbrunt muldet, let sandet lerjord skiftede det mod vest til et lysere mere sandet lag, der tolkes som planeringslaget fra K1, da det fortsatte ind under syldstenene mod Ø. I snittet fremkom i bunden et tilsyneladende kuglerundt anlæg med en diameter på ca. 140cm (A6). Der trængte hurtigt vand ind, og anlægget tolkedes som en brønd. Der blev påtruffet et stykke jern og en smule keramik ved udgravningen, men det var koncentreret i det allerøverste lag. Anlægget kunne ikke udgraves på grund af den store trærod, men efterfølgende blev der lagt et snit med maskinkraft, der afslørede en dybde på 136cm. Fylden bestod primært af gråt-gråbrunt sandet ler, og der var intet konstruktionsmæssigt bevaret i anlægget, der til bundniveau var forstyrret af trærodde. Formen og det faktum, at der øjeblikkeligt trak vand ind i anlægget er det eneste, der antyder at anlægget er en brønd. Det kan under alle omstændigheder undre en smule, hvorfor man vil anlægge en brønd 10m fra et åløb, men måske har anlægget haft en funktion i forhold til gruben A5.

At der ikke er tegn på at nogen af nedgravningerne har haft en sekundær funktion som mødding eller til deponering af affald, tyder ligeledes på, at der ikke har været en langvarig beboelse her.

K3/A382. Større stenlægning. Anlægget består af en samling sten fra ca. 10 til 50 cm i diameter. Anlægget virker nordøst-sydvest orienteret og er ca. 6,5 meter langt og ca. 4,5 meter i bredden. Anlægget er let irregulært, men synes at have dels en nordøst-sydvestlig orientering, samt nærmest vinkelret herpå at have et smallere forløb som er nordvest-sydøst orienteret. Der ses mod vest-nordvest (ned mod åen) en opbygning med markant større sten end mod øst-sydøst. Anlægget blev indledningsvist set som et muligt husfundament/syldstensfundament, men dette kunne ikke bekræftes. Den mulighed, at der er tale om den sydlige/sydvestlige del af fundamentet K4 blev overvejet, men ikke fundet sandsynlig, idet orienteringen adskiller sig for meget. Endvidere er anlægget markant højere i den østlige og sydlige del, omkring kote 83,60 men falder til kote 83,10 i den nordvestlige del. Anlægget tolkes som forstærkning af åbrinken.

K4, hustomt. I arealets nordvestlige del fremkom, ca. 14 meter nord for hustomten K1, et syldstensfundament som i den nordlige/nordøstlige del var forholdsvist velbevaret. Hustomten består af et syldstensfundament, skabt af større sten. Stenene varierer i størrelse fra ca. 10 cm til ca. 50 cm i diameter, men er hovedsagligt 30-40 cm. Fundamentet ligger, ligesom K1, nordøst-sydvestligt, dog uden at have helt samme orientering. Den bedst bevarede del af tomten er den nordlige del, hvor en næsten komplet nordgavl kan observeres. Dette forløb er ca. 5 meter i længden og ca. en meter i bredden. Fundamentets østlige langside er dårligere bevaret på grund af tre store træstubbe, hvis kraftige rødder har bredt sig ud i helt op til ca. to meters bredde, dog ses en tydelig stenrække nordligst. Den vestlige langside er bedst bevaret mod nord, men fremstår noget fragmentarisk længere mod syd. Tomtens længde anslås at være 10 meter, baseret på en række større sten i den vestlige langside og en række mindre sten i østlig side. Ved udgravning af syldstensfundamentet blev anlæggets udstrækning fastslået, hvorefter der blev afrenset forsigtigt indenfor fundamentet for at undersøge, om et eventuelt gulvlag var bevaret. Udgraverne fik hurtigt fik mistanke om, at et eventuelt gulvlag var meget tyndt, kun få centimeter (se

forsideillustration, anlægget set fra nord). Laget virkede ikke sikkert antropogent, men kan være omsat, muldet skovbund. Der blev ikke fundet trækul eller genstandsmateriale i fylden. Under afrensning af selve syldstensfundamentet fremkom enkelte skår af gråbrændt middelalderkeramik. I modsætning til K1, virker det som om, dette syldstensfundament er anlagt direkte ned i undergrundsleret.

Hus K4

Den østlige tofte

Toften lå umiddelbart øst for den vestlige tofte og var afgrænset af det stenlagte dige K2, som kunne observeres over ca. 25 meter. Den østlige afgrænsning af toften er ikke med sikkerhed fundet.

De væsentligste anlæg på toften var diget K2, hustomterne K5 og K6, vejforløbet A307/A309, kulturlagene A366 og A390, Brøndene A444 og A508, stendyngen A438 og grøften A129.

K2, afgrænsning. Under undersøgelsen af K1 blev udgraverne opmærksom på en gruppe sten 30m mod øst. En afrensning frembragte hurtigt en håndfuld skår lignende fundmaterialet fra K1, og i takt med at flere sten fremkom i både et nord-sydligt forløb samt et øst-vestligt forløb, blev det vurderet at her var en lignende struktur. Et detektortræf i skovbunden fandt flere sten et godt stykke nordligt for de afrensede, og dermed ville en mulig konstruktion nå op på en længde over 20m.

Der blev anvendt maskinkraft for at afdække stenrækken, der fortsatte helt ud til motorvejstracéets nordlige grænse. Da der ikke kom nogen modstillet væg i den formodede konstruktion, afdækkedes yderligere kvadratmeter i østlig retning for at finde jordgravede stolpehuller, men her var tomt. Mod syd kom der derimod yderligere sten, der dog stadig ikke gav indlysende mening. Afrensning med skovl, ske og rosensaks afslørede en meget fin og regulær stenstreng, der synes

A438 dige/stendynge. Umiddelbart syd for K2 fremkom et område på ca. 6 x 6 meter som indeholdt en del sten fra ca. 10-60 cm i diameter. Anlægget blev oprindeligt tolket som en bygning, men dette kan nu ikke understøttes. Der er formentlig tale om akkumulerede muldlag, hvori større sten er deponerede. I anlæggets sydlige og centrale del er stenene meget forskellige og virker vilkårligt deponerede. Hertil kommer, at fylden her ikke indeholder fund og i det hele taget ikke virker antropogen. Kun i anlæggets nordlige del ses en systematisk øst-vest gående række sten i flere lag. Denne del er formentlig tilhørende K2 og viste sig da også at indeholde gråbrændt, uglaseret såvel som rødbrændt glaseret middelalderkeramik, samt en enkelt hvæssesten (X151).

K5, hustomt. Omtrent 3 meter øst for K2 og A438 fremkom hustomten K5. Denne konstruktion består af flere elementer. Først observeredes og udgravedes stenlægningen A367. Denne var lagt af et større antal sten, som var ca. 10-30 cm i diameter. Ved nivellering kunne det konstateres, at der var god overensstemmelse i koterne. Stenlægningen blev tolket som et delvist bevaret gulv, som desværre var noget forstyrret af en stor træstub. Denne havde forstyrret stenlægningen enkelte steder, men ejendommeligt nok også bevaret en del af den, idet der ved udgravning og oprensning kunne observeres en jævn og plan stenlægning helt ind under rødderne, noget som dog kun los sig registrere ved fotos. Ved afrensningen af A367 fremkom en del skårmateriale som primært bestod af gråbrændt middelalderkeramik i varierende fragmenteringsgrad. En del af randskårene havde en markant og profileret lågfals og dateres til perioden 1200- og 1300-tallet.

I forbindelse med afrensningen og udgravningen af A367 fremkom på rækker, i periferien af anlægget, stolpehullerne A360-A361, A365, A420, A423, A428-A429, A433-A434 samt A507. Disse stolpehuller var alle tydeligt afgrænsede, med tydeligt antropogen fyld. Stolpehullerne blev tolket som spor af en tagbærende konstruktion på en øst-vest orienteret bygning som har været ca. 7,5 meter i længden og ca. 6,3 meter i bredden.

Til venstre ses plantegning over huset K5. Den sorte streg indikerer en fortolkning af husets omfang. Til højre ses foto af bevaret stenlægning/gulv under træstub.

Under udgravning af A367 fremkom flere små slagger og enkelte forrustede jernklumper. Udgraverne fik derfor mistanke om, at der muligvis havde foregået smedning eller anden metalbearbejdning i husets funktionsperiode. Alle rustklumper og slagger fra anlægget blev derfor indsamlet med henblik på senere metallurgiske analyser. Ligeledes blev der taget små to-deciliter jordprøver af fylden i stolpehullerne samt af fylden fra stenlægningen. Analyser af prøverne blev udført af Arne Jouttijärvi / Heimdal Archaeometry primo december 2013. Resultatet var, at det ikke kunne påvises, at der har været en smedje inden for det udgravede område. Dog tydede slaggerne på, at der et sted i de nærmeste omgivelser er blevet forarbejdet jern.

Der blev yderligere gjort en interessant iagttagelse, nemlig at en jerngenstand, formentlig et fragment af en kniv (x97) har været opkullet og hærdet. Sammensætningen af slaggeindeslutninger i kniven viser, at jernet er importeret, med størst sandsynlighed fra Norge eller Sverige.

To fragmenter af slagge (X71) viste at jern er kommet til Flensted Krat udefra. Ved analyse viste det sig, at de sandsynligvis stammede fra primær smedning af jernluppe, eller smedning af meget slaggeholdigt jern, som også må have haft sin oprindelse uden for Danmark. Det kunne dog ikke med sikkerhed siges hvorvidt det kom fra Sverige/Norge eller fra Sydtyskland/Centraleuropa. (Jouttijärvi 2013)

A366 kulturlag/nedbrydningslag? Umiddelbart øst for anlægget A367/K5 observeredes A366. Langstrakt, N-S orienteret, let forhøjet mørkt, trækulsholdigt, tydeligt antropogent lag med en del større sten i fladen. Længden var ca. 8 meter og bredden fra 1 til 2 meter. Ved afrensning omkring stenene fremkom gråbrændt middelalderkeramik fra perioden 1200- og 1300-tallet. Snit gennem anlægget viste et meget tyndt lag, som ikke lod sig dokumentere med profiltegning. Ved bortgravning fremkom stolpehullerne A420 samt A433-434, der tolkes som tilhørende K5. Det må derfor virke sandsynligt, at anlægget er opstået ved nedbrydning/forfald af K5.

A390 Kulturlag. Umiddelbart nord for A366 fremkom et mindre, lidt diffust kulturlag med en del håndstore sten og gråbrændt middelalderkeramik. Længden var ca. 3,5 meter og bredden ca. 3 meter. Anlægget indeholdt mørkebrun til mørk grålig, let humøs fyld med lidt trækul. Ved snit viste anlægget sig at være meget tyndt, kun få centimeter dybt og er formentlig skabt ved deponering af sten og affald i form af keramik, snarere end ved egentlig nedgravning og opfyldning. Det er muligt, at anlægget har været sammenhørende med A366, men dette kan ikke med sikkerhed fastslås.

A508 Brønd. Få meter øst for hus K5 og A366 fremkom en brønd. Oprindeligt blev der umiddelbart syd for brønden udgravet en grube, A334, som indeholdt gråbrændt middelalderkeramik. Anlægget kunne dog ikke afgrænses og udgraves helt på grund af en stor træstub. Ved senere fjernelse af træstubben blev brønden A508 udskilt som et separat anlæg. Brønden var ca. 165 cm i diameter og ca. 118 cm dyb og indeholdt gråbrændt middelalderkeramik fra perioden 1200- og 1300-tallet, samt en del rødbrændt ler.

A307/A309 Vejforløb. Omtrent 12 meter sydøst for hus K5 fremkom sporene af et fragmentarisk vejforløb, bestående af de parallelt beliggende anlæg A307 og A309, hvoraf

sidstnævnte var bedst bevaret. Begge havde varierende bredde, fra ca. 30 til 90 cm, mens dybden var 2-4 cm. Orienteringen af forløbet var let nordøstlig-sydvestlig.

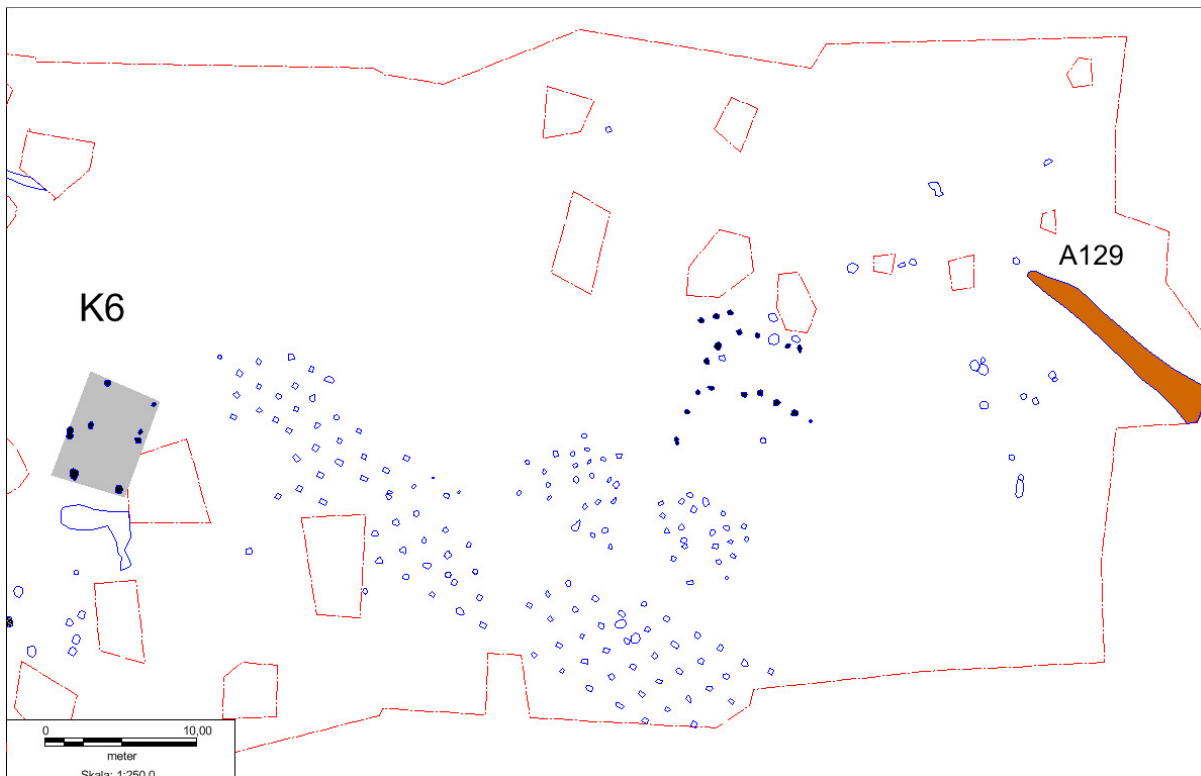
K6, hustomt. Omtrent 35 meter øst for K5 fremkom hustomten K6, som var en mindre, nordøst-sydvest orienteret bygning, bestående af tre par stolpehuller, samt to mulige vægstolper. Spændet mellem de tagbærende stolpehuller var ca. 3 meter og afstanden på langs omtrent det samme. Det virker sandsynligt, at der på stedet har ligget en mindre bygning, som har været ca. 6 meter bred og ca. 9 meter lang. Funktion og datering er uvis, men det forhold at den nordøst-sydvestlige orientering er overensstemmende med K1 og K4, kan sandsynliggøre samhørighed med den øvrige bebyggelse. Der findes eksempler på, at sådanne stolpebyggede huse bestående af tre sæt stolpehuller kan være middelalderlige (Klemensen 2003).

A444 Brønd. Umiddelbart vest for K2 fremkom en brønd. Anlæggets diameter var ca. 1,7 meter mens dybden var ca. 2 m. Brønden var anlagt ned mod A377, som formentlig er gammel vådbund i en naturlig sænkning i terrænet, der gennemskæres af en recent kanal.

Stolperækker, østlig del af areal. I arealets østlige del fremkom en mindre koncentration af stolpehuller, nemlig A119, A121, A124-A127, A131-A137, A139-A143. Disse lå i flere nord-sydlig og øst-vestlige forløb og kunne ikke med sikkerhed tolkes som spor efter huse og er formentlig fragmentariske spor af hegnsforløb.

A129 grøft. I arealets absolut østligste del fremkom en nordvest-sydøst orienteret grøft, som kunne observeres over ca. 14,5 meter. Bredden varierede fra ca. 2 meter til ca. 1,3 meter og dybden var ca. 36 cm. Anlægget indeholdt ikke daterende fund.

A190-A281 Spor af skovdrift, underplantning, nyere tid. Over et større område, i den østlige del af udgravningsfeltet, fremkom et stort antal meget karakteristiske firkantede anlæg, som hovedsagligt var ca. 30 x 30 cm. I forundersøgelsen var disse oprindeligt set som en stolpebygget konstruktion fra middelalderen, men ved afdækning af fladen under selve udgravningen, stod det klart, at det ikke var tilfældet. Anlæggene lå med indbyrdes afstand af ca. 2 meter, men i forskudte rækker med indbyrdes afstand af ca. 1,5 meter, således at der ikke på noget sted kunne dannes rette vinkler i forløbene. Under afdækningen fremkom desuden i tilknytning til et af anlæggene et spadehoved fra nyere tid. Den mest sandsynlige forklaring på anlæggene må være, at de er opstået ved en systematisk beplantning, eller såkaldt underplantning i eksisterende skov, i nyere tid.

Den østligste del af udgravningsfeltet. Mod vest ses K6, centralt ses beplantningsspor fra nyere tid samt stolperækker. Mod øst ses grøften A129.

Genstandsmaterialet

Fundene på lokaliteten er ikke overvældende i antal og mængde, men dette er ikke ualmindeligt ved udgravning af middelalderlig landbebyggelse (Klemmensen 2003). Som udgangspunkt var det derfor politikken at hjemtage alle fundne genstande. Ser man bort fra de naturvidenskabelige prøver, fordeler genstandsmaterialet sig på keramik, hvæssesten og metalgenstande. Der er fundet en enkelt, ukarakteristisk og dårligt bevaret mønt (X83) på lokaliteten.

Keramik

Materialet fra lokaliteten er for langt størstedelens vedkommende gråbrændt middelalderkeramik i forskellige varianter. Dertil er der gjort et noget mindre antal fund af rødbrændt, udvendigt glaseret keramik, af kande-type. Den samlede mængde keramik er ca. 8 kg.

Den gråbrændte keramik er for en stor del af skårenes vedkommende ukarakteristiske sideskår. Dog er det muligt at udskille flere forskellige typer i materialet. I forbindelse med udgravning af anlæggene A366 og A367/K5 fremkom X77 og X127-X128. Denne godstype adskiller sig markant fra den øvrige keramik. Der er tale om meget lyst gråt, fintmagret, ret homogent gods. Den ru og sugende yder- og inderside er kun en anelse lysere end skærven. Randen er markant fortykket, udad svunget og har indvendig lågfals. Udvendigt er randen forsynet med profilering i form af en vulst. Bugskårene er ligeledes forsynet med profilering med skarpe, horisontale furer og tynde

horisontale linjer. Interessant nok findes der paralleller til denne godstype i fundmateriale fra 1200- og 1300-tallet fra det middelalderlige Schleswig (Lüdtke 1985, s. 43ff).

En anden type gråvare består af lysegråt til mellemgråt, hårdtbrændt, mellemfint til let groft magret gods. Foruden sideskår, findes randformer i forskellige varianter, både jævnt ud svungne og fortykkede, men mest karakteristisk var flere randskår med en karakteristisk, indvendig lågfals (X131/A366) som daterer denne godstype til 1200- og 1300-tallet.

Foruden disse findes en mørkegrå til gråsort, ret hårdtbrændt godstype med let groft magret skærv. Typen er hovedsagligt fundet som sideskår, men enkelte jævnt udad svungne randskår med udvendige horisontale linjer ved overgangen mod korpus (X29) tyder på, at der er tale om kuglepottekeramik fra 1200- og 1300-tallet.

Gråbrændt keramik fra udgravningen. Til venstre ses X29 kuglepottekeramik, i midten X131 rand med lågfals, til højre X127.

På pladsen er der fundet en mindre mængde rødbrændt keramik (X74, X82/A366, X155/A438), som hovedsagligt består af sideskår, men et enkelt hankeskår er også fundet. Der er i alle tilfælde tale om udvendigt glaseret, lyst rødbrændt gods med fint magret skærv, såkaldt kandekeramik. Glasuren er ujævn og grønlig. Den udvendigt glaserede, middelalderlige kandekeramik er tidligere dateret ret snævert til perioden ca. 1240-1340, men denne datering er noget omdiskuteret, hvorfor en mere løs dateringsramme til 1200- og 1300-tallet anvendes her.

Hvæssesten

Der er fundet 7 hvæssesten på lokaliteten (X13, X15, X61, X67, X145, X149 og X151). Samtlige hvæssesten er fremstillet af kvartsskifer. Der er ikke stor variation i dimensionerne, idet længden generelt er ca. 9-12 cm for de sten, hvor hele længden kan observeres. Bredden er gennemgående 2-2,5 cm og tykkelsen varierer fra 0,8-1,5 cm men ca. 1 cm er almindeligst. Tre af hvæssestenene blev fundet i hus K1 (X13, X15, X149), mens to fremkom i hus K5 (X67, X145).

Hvæssesten af kvartsskifer blev fra 700-tallet helt frem til 1950erne eksporteret fra Eidsborg i Telemark-området i Norge til Europa. Stenen har den egenskab, at den spalter nemt og er derfor let at forarbejde til ensartede aflange råemner. De gode, slibende egenskaber skyldes at kvartskornene i stenen løsner sig under slibning og danner et fint slibepulver.

Fra venstre ses hvæssesten X61, X13 og X15. Til højre ses rødbrændt glaseret kandekeramik.

Metalgenstande

Der er fundet ganske få metalgenstande på lokaliteten. Heraf har en del vist sig ved røntgenfoto at være for diffuse til at kunne tolkes, endsize konserveres (X81, X87-X96). Genstanden X63 viser sig ved røntgenfoto muligvis at have en del af et ringøje og en dølle bevaret, men dette er foreløbigt usikkert.

Et mindre antal genstande af kobberlegering blev hjemtaget. Således blev der umiddelbart nord for hus K1 fundet et lille metalspænde (X84) med detektor. Nord for hus K5 blev der fundet en lille, konisk tenvægt (X85) med en diameter på ca. 18 mm og en gennemboring på ca. 8 mm. I stenlægningen A382 fremkom også en lille, ukarakteristisk og dårligt bevaret mønt (X83). Som løsfund i en jordbunke tæt på K5 fremkom også et lille vægtlod (X86) af bly.

Ved udgravningen af huset K5 fandt udgraverne flere små slagger. Det blev derfor besluttet, at indsamle materiale til arkæometallurgiske analyser. Som beskrevet under beskrivelsen af K5/A367, viste analyserne ikke entydigt at bygningen har været en smedje, men tilstedeværelsen af smedeslagger viser at der er blevet forarbejdet jern et sted i de nærmeste omgivelser. Analyser af en formodet slaggeklump X97, viste at der reelt var tale om en jerngenstand omgivet af et relativt kraftigt lag af jord kittet sammen af korrosionsprodukter. Ved gennemskæring af genstanden viste den sig at have et trekantet tværsnit. Formentlig er der tale om et fragment af en kniv. Skønt

korrosionen har fjernet meget af den oprindelige overflade, er der stadig bevarede områder, som viser at den har været opkullet og hærdet. Opkulning er en teknik, som har været anvendt af middelalderens smede, til at tilføre almindeligt blødt jern mere kulstof, så hærdning af genstanden bliver mulig. Teknikken beskrives første gang af Theophilus Presbyter i 1100-tallet, men kendes desuden fra en hel del skriftlige kilder fra renæssancen og nyere tid. S sammensætningen af slaggeindeslutninger i kniven viser, at jernet er importeret, med størst sandsynlighed fra Norge eller Sverige (Jouttijärvi 2013).

Tværsnit gennem X97

Tolkning og datering af lokaliteten

Forskningshistorik

Arkæologiske undersøgelser af middelalderlig landbebyggelse har til hensigt at belyse centrale spørgsmål om landsbyernes opståen, deres alder, struktur og kontinuitet. Tidligere har emnet været underprioriteret indenfor arkæologien og viden om emnet baserede sig i høj grad på skriftlige kilder og kortmateriale fra senere tider (Porsmose 1999). I de senere år har udforskningen af den middelalderlige landbebyggelse været genstand for øget fokus i det middelalderarkæologiske miljø. Her konstateres det dog, at det hidtidige materiale hverken kvantitativt eller kvalitativt er tilstrækkeligt til helt at kunne belyse de ovenstående problemstillinger og at materialet præges af stor forskellighed i dokumentationsmaterialet (Kristiansen 1994-95, Rensbro 2002) Endvidere er det problematisk, at mange anlæg i det ret heterogene materiale er meget usikkert daterede og ganske få ved hjælp af 14-C (Klemensen 2001). Den typologiske datering af huskonstruktioner er endnu heller ikke tilstrækkeligt udbygget. Tidligere har man antaget, at huse med buede vægge var et ældre typologisk træk som pegede tilbage mod vikingetiden, mens rette vægge var et nyere træk (Skov 1994). Dog har det siden vist sig, at begge træk kan være samtidige, men repræsentere forskellige funktioner, således at hovedbygninger kan have buede vægge, mens økonomibygninger kan have rette vægge (Sørensen 2011, Christiansen 2012, Madsen 2012).

Et andet problem er vor viden om tofterne. Viden om tofternes størrelse kan belyse den enkelte gårds økonomiske formåen og status (Porsmose 1999). Den geografiske beliggenhed, den ressourcebestemte økonomi og beboernes sociale status må have påvirket bebyggelsen (Kristiansen 1994-95). Tidligere har man ved mange undersøgelser ikke haft mulighed for – eller været opmærksom på – at afdække tofterne og dermed belyse disse forhold (Rensbro 2002).

På baggrund af ovenstående må det konkluderes, at vor viden om den middelalderlige landbebyggelse stadig er fragmentarisk. Det må anses for højst relevant gennem udgravninger at søge viden om tofternes størrelse og planløsning, husenes datering, indretning og funktion, samt den anvendte byggeteknik.

Tolkning

Efter udgravningen af lokaliteten må det konstateres, at vi har fundet spor af en middelalderlig landbebyggelse fordelt på to tofter. Den vestligste tofte har den sikreste afgrænsning mod øst og vest, idet den afgrænses af en lille bæk mod vest og af lavtliggende, vådt terræn, samt det stenlagte dige mod øst. På denne tofte har der ligget to huse, K1 og K4, som begge har haft stenlagte syldstensfundamenter. Der er muligvis foretaget fundering (A382) ved hjælp af store sten ned mod brinken af den lille bæk. Skønt bebyggelsen har ligget umiddelbart ned mod en bæk, har man tilsyneladende haft behov for at anlægge en brønd (A6). Hertil skal det understreges, at vi ikke har fundet hverken den sydlige eller nordlige afgrænsning, da det kun er et 50 meter bredt vejtracé, som er udgravet.

Det har ikke været muligt at komme med en præcis tolkning af bygningernes funktion. Beliggenheden ned mod en å kunne muliggøre mølledrift, men der blev ikke fundet spor af konstruktioner som kunne understøtte denne antagelse. Valget af syldsten som fundamentstype er ikke nødvendigvis udslagsgivende i en fortolkning, idet forskningen endnu ikke har sikre svar på, om valget af fundamentstype har været økonomisk og funktionelt bestemt (Rensbro 2002).

Den østlige tofte er vanskeligere af afgrænse. Det synes klart, at der er en terrænmæssig afgrænsning mod vest, i form af det lavtliggende, våde terræn som adskiller de to tofter. Hertil kommer så det stenlagte dige, som ligger umiddelbart øst herfor. Mod vest har det ikke været muligt at finde en sikker afgrænsning af toften. Hertil skal det anføres, at tofteafgrænsninger kan være sjældne i Jylland, hvor man af indtil videre uklare årsager holder op med at anlægge gravede skelgrøfter i løbet af middelalderen (Klemensen 2003).

Det står dog klart, at man på den østlige tofte, øst for diget K2, har haft to små huse, K5 og K6. Sidstnævnte har været en mindre, stolpebygget konstruktion som foreløbigt er udateret. Dog er der eksempler på sådanne små stolpebyggede huse fra middelalderen (Klemensen 2003).

Huset K5 Har haft stolpebygget, tagbærende konstruktion, men et stenlagt gulv. Den fulde udstrækning af huset er ikke med sikkerhed konstateret på grund af anlæggets fragmentariske bevaringstilstand. Funktionen er desuden usikker. Skønt der under udgravningen fremkom fund af små jernstykker og slagger, har metallurgiske analyser af fylden ikke kunnet påvise med sikkerhed, at der er foregået smedning i huset. Tilstedeværelsen af smedeslagger sandsynliggør dog, at der er blevet forarbejdet jern et sted i de nærmeste omgivelser og analyser har vist, at jernet er kommet udefra, enten Sverige/Norge eller Centraleuropa (Jouttijärvi 2013).

Datering

Lokaliteten og den bygninger er foreløbigt hovedsagligt dateret ud fra det keramiske materiale. Materialet har vist sig at have en ganske god dateringsmæssig sammenhæng. Som klareste ledetype fremkom den udvendigt glaserede, rødbrændte kande keramik, som traditionelt har været snævert dateret til ca. 1240-1340. Denne snævre datering er dog omdiskuteret, hvorfor en datering til ca. 1200- og 1300-tallet anvendes her. Skønt hovedparten af det keramiske materiale er gråvare, er der dog fundet randformer, bl.a. rande med meget karakteristiske lågfalser, som synes at bekræfte en foreløbig datering til 1200- og 1300-tallet.

Den foreløbige datering af tofterne til perioden ca. 1200-1400 er interessant. I 1200-tallet kulminerede en voldsom udvikling indenfor landsbyerne og landbruget, som var startet i 1100-tallet. Nye jorder blev taget under plov og nye bebyggelser opstod. Denne ekspansion sluttede med det tidlige 1300-tals agrare krise (Porsmose 1999). Danmark var i øvrigt i 1300-tallet plaget af pantsætning af landet, borgerkrig og pest.

Der er ikke fundet ældre eller yngre middelalderlige faser. Det må derfor være sandsynligt, at bebyggelsen er etableret i slutningen af 1100-tallet eller engang i 1200-tallet, som resultat af denne periodes ekspansion. Bebyggelsen er så formentlig nedlagt eller gået i opløsning engang i 1300-tallet, som følge af 1300-tallets krise. Måske har bebyggelsen haft en kort funktionsperiode, måske få generationer. Fraværet af yngre bebyggelses- og dyrkningsspor sandsynliggør, at Flensted Krat ikke har været dyrket og beboet siden denne periode.

Litteratur:

Christiansen, G.(2012): Holdam. Ude på landet år 1205. *Med graveske gennem Sønderjylland*, pp. 213-219.

Jouttijärvi, A. (2013): *Analyse af jordprøver og slagge fra Flensted Krat (SBM1277)*. Upubl. Rapport.

Klemensen, M. F.(2001): *Huskonstruktioner i tidlig middelalderlig landbebyggelse. En kritisk vurdering af udviklingsteorier og terminologi samt en analyse af udgravede hustomter i Jylland ca. 1100-1300*.

- (2003): Bondehuse fra tidlig middelalder i Jylland – fra et arkæologisk perspektiv. *Bol og by* 2003, nr. 1-2, s. 31-45.

Kristiansen, M.S.(1994): Taarnby – a farm of the periode 1100-1800. An analysis of the medieval farm. I: *Journal of Danish Archaeology*, vol. 12, 1994-95, pp. 171-195.

Lüdtke, H. (1985): Ausgrabungen in Schleswig: Berichte und Studien 4. Die Mittelalterliche Keramik von Schleswig. Ausgrabung Schild 1971-1975. Neumünster.

Madsen, E.M.(2012): Solvang. En gård fra tidlig middelalder ved Dybbøl kirke. *Med graveske gennem Sønderjylland*, pp. 205-211.

Porsmose, E. (1999): Landsbyens verden. *Middelalderens Danmark. Kultur og samfund fra trosskifte til reformation*, pp. 170-187.

Rensbro, H.(2002): *Bygninger på landet. Middelalderhuse i Østdanmark 1200-1600*.

Skov, H.(1994): Hustyper i vikingetid og ældre middelalder. Udviklingen af hustyper i det gammeldanske område fra ca. 800-1200 e.Kr. *hikuin* 21, pp. 139-162.

Sørensen, A.B.(2011): Østergård. Vikingetid og middelalder. *Skrifter fra Museum Sønderjylland*, vol. 5.

Fremtidigt arbejde på stedet

Skanderborg Museum betragter det ca. 7955 m² store areal som undersøgt. Såfremt der skal udføres anlægsarbejde nord eller syd for arealet, vil dette kræve arkæologiske undersøgelser, idet det ikke kan udelukkes, at der her kan være yderligere bebyggelse, da lokalitetens afgrænsninger her endnu ikke er klarlagt.

Skanderborg Museum, d. 20-12-2013

Esben Klinker Hansen, arkæolog